

Maa- ja metsätalousministeriö
kirjaamo@mmm.fi

Maa- ja metsätalousministeriön lausuntopyyntö VN/21882/2021, 21.10.2022

Lausunto luonnoksesta Kouluruuan kehittämisohjelma

Kehittämisohjelman luonnoksen sisältö vastaa voimassa olevia säädöksiä ja olemassa olevia käytänteitä, suosituksia ja ohjeita yhdenvertaisuutta vahvistaen. Kehittämis ehdotusten nojalla vahvistettaisiin paitsi ohjelman nimen mukaista varsinaista kouluruokaa myös kaikkiallista ymmärrystä kouluruokailun järjestämisestä, oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuutta, kouluruokailuun osallistumista, sen vaikuttavuuden indikaattoreita sekä kouluruokaosaamista ja –asiantuntijuutta edistämällä kansallista ja kansainvälistä kouluruokailuun liittyvää yhteistyötä.

Opetushallitus esittää lausuntona asiasta VN/21882/2021 luonnoksesta kouluruuan kehittämisohjelma seuraavaa:

Kehittämisohjelman esitys kouluruuan kehittämisohjelmaksi on tavoitteiltaan ja lähtökohdiltaan sekä kehittämis ehdotuksiltaan hyvä, perusteltu ja kattava. Ohjelmassa keskitytään varsinaisten kouluaterioiden lisäksi myös kouluruokailun järjestämisen ja koulun toimintakulttuurin kokonaisuuksiin. Tavoitteet ovat linjassa kansallisten esi- ja perusopetuksen sekä toisen asteen opetussuunnitelmien sekä tutkintojen perusteissa säädettyjen tavoitteiden, sekä koulu- ja opiskelija ruokailusuositusten ja toimintakulttuurin käytäntöjen kanssa. Ehdotettujen kehittämisen painopisteiden valinnassa on arvioitu paitsi varsinaisen koulussa tarjottavan ruoan ja aterioiden ominaisuuksia myös kouluruokailun järjestämiseen liittyvää toimintakulttuuria sekä koulun että muiden toimijoiden osalta.

Koulu- ja oppilaitosateriaalla on paljon vaikuttavuutta paitsi lasten ja nuorten ravitsemusterveysteen, ruokaosaamisen ja kokonaisoppimisen vahvistumiseen myös kestävä elämäntavan ja hyvän ruokarytmin omaksumiseen. Koululounas ja mahdolliset sitä täydentävät aamu- ja välipala varmistavat jaksamisen koulupäivän aikana. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan (Opetushallitus 2014) kouluruokailun tehtävänä on oppilaiden terveen kasvun ja kehityksen, opiskelukyvyyn sekä ruokaosaamisen tukeminen. Opetukseen osallistuvalla on annettava jokaisena työpäivänä täysipainoinen maksuton ateria. Ateria nautitaan tarkoituksenmukaisesti järjestettynä ja ohjattuna ruokailuna. Kouluruokailun järjestämisessä otetaan huomioon ruokailun terveydellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen merkitys. Ruokailuhetkillä on tärkeä virkistystehtävä ja niillä edistetään kestävä elämäntapaa, kulttuurista osaamista sekä ruoka- ja tapakasvatuksen tavoitteita. Oikea-aikainen ja kiireetön ruokailu ja mahdolliset välipalat varmistavat jaksamisen koulupäivän aikana. Viihtyisä ruokailuhetki lisää hyvinvointia koko koulu yhteisössä.

Ruokailun yhteydessä annettava ohjaus on opettajien tehtävänä olevaa ruokakasvatusta ja valvontaa. Ohjauksen yhteydessä sisällöt joustavat tilanteen edellyttämällä tavalla ja ajankohtaisiin ilmiöihin reagoidaan tarvittaessa opetuskeskusteluissa. Ruokailun yhteydessä annettavan ohjauksen ja kasvatuksen tavoitteet täsmennetään paikallisesti, koska tarpeet ja painopistealueet tunnetaan parhaiten, kun oppilaat ja heidän kasvuympäristönsä tunnetaan. Kouluruokailuun osallistumista sekä ruoan ja ruokailutilanteen laatua seurataan ja arvioidaan säännöllisesti.

Lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa maksuttoman aterian tehtävä on edistää opiskelijoiden opiskelu- ja työkykyä. Riittävästä levosta huolehtiminen ja opiskelupäivän aikaiset tauot tukevat jaksamista ja palautumista. Ruokailu on osa opiskelijoiden hyvinvointia edistävää toimintakulttuuria. Oppilaitoksessa tarjottu ruoka on kiinteä osa opiskelijan arkirytmää ja osa hyvää ruokavaliota sekä päivittäin toistuvana keskeinen omaksuttava arjen rutiini ja tuki, kun nuoret itsenäistyessään joutuvat pohtimaan ruokavalintojaan.

Ammatillinen koulutuksen osalta Opetushallitus pitää luonnoksessa esiin nostettuja kehittämis ehdotuksia kannatettavina. Ammatillisen koulutuksen opiskelijaruokailun toteutuksessa noudatetaan ammatillisille oppilaitoksille ja lukioille tarkoitettua ruokailusuositusta. Perusopetuslaista poiketen Lukiolakiin ja Lakiin ammatillisesta koulutuksesta ei sisälly velvoitetta aterian tarkoituksenmukaisesta järjestämisestä, täysipainoisuudesta tai ohjauksesta. Luonnoksessa Kouluruuan kehittämisohjelma ehdotetaan selvitettäväksi mahdollisuutta muuttaa lainsäädäntöä yhdenvertaisuuden ja ravitsemuslaadun varmistamiseksi siten, että se vastaisi johdonmukaisesti varhaiskasvatus- ja perusopetuslainsäädännön mukaisia kouluaterian tarjoamiseen liittyviä määräyksiä. Myös välipalan tarjoamisen velvoite ehdotetaan tulevaisuudessa liitettäväksi säädöksiin osaksi toisen asteen opiskelijoiden oikeutta maksuttomaan ruokailuun. Opetushallitus kannattaa mainittuja esityksiä.

Muutamia yksityiskohtaisia huomioita luonnoksesta luvuittain:

Luvun 2.1. Koululounas -luvun neljännessä kappaleessa todetaan, että *”Tarjotun ruuan lisäksi on hyvä huolehtia ruokailun ohjauksesta, ruokakasvatuksesta ja oppilaiden osallistamisesta.”* Koulu- ja oppilaitosaterian järjestämisen näkökulmasta keskeinen koulun toimintakulttuurissa oleva ja säädöksissä määritelty kouluruokailun yhteydessä oleva tehtävä on ohjaus. Ruokailuhetkillä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan edistetään kestävä elämäntapaa, kulttuurista osaamista sekä ruoka- ja tapakasvatuksen tavoitteita. Opettajat huolehtivat ruokailun yhteydessä annettavasta ohjauksesta ja kasvatuksesta yhdessä koulun muiden aikuisten kanssa. Kouluruokailun tavoitteista ja järjestämisestä keskustellaan kotien kanssa ja yhdessä tuetaan oppilaiden kehitystä. Näin ollen ohjauksen tai ruokakasvatuksen osalle ei ole tarveharkintaa.

Luvun 2.1. viidennessä kappaleessa kuvataan Opetushallituksen kouluruokailufoorumien tavoitetta *”Myös Opetushallituksen kouluruokailufoorumi on nostanut sen tavoitteekseen teemalla Kaikki syövät!”*. Tämä kiteytyy ko.

kappaleessa edellyttää tarkennusta vision osalta. Opetushallituksen kouluruokailufoorumin tavoite on kiteytetty yhteiseksi visioksi ”Kaikki syö 2030!”.

Kouluruokailufoorumeita on Opetushallituksen fasilitoimina järjestetty 2010-luvulta alkaen, ja nämä foorumit aloittivat yhteisen kouluruokailun kehittämisen tahtotilan tiivistymisen ja kehittämisverkoston muodostumisen. Kouluruokailufoorumien tehtävänä on ollut kokonaistilanteen kartoittaminen sekä yhteistyön lisääminen eri sidosryhmien välillä. Kouluruokailun ensimmäisen foorumin tuottaman vision, Kaikki syö 2020, tavoitteena oli saada kaikki kouluyhteisössä syömään hyvin ja käyttämään ateriaetua, jolla on suuri merkitys koulupäivän rakentumiseen ja hyvinvointia edistävään kouluarjen aikataululliseen rytmittämiseen sekä ennen kaikkea laaja-alaiseen oppimiseen. Kyseessä ei ole ollut erillisrahoitteinen hanke, vaan vahvistettu yhteinen tahtotila ja ponnistus olemassa olevia rakenteita käyttäen perinteikkään ja merkityksellisen kansallisen sosiaalisen innovaation edistämiseksi. Jotta kaikille yhteinen kouluruokailu täyttäisi olemassaolonsa tarkoituksen, kaikkien toimijoiden tulee tehdä edelleen yhteistyötä avoimesti ja joustavasti. Opetushallituksessa rakennetun ja yhdessä toteutetun Kaikki syö -vision ja mission sekä kouluruokailun yhteisen kehittämisen jatkuvuus on haluttu turvata kiinnittämällä kouluruokailufoorumin visio myös kuluvaan vuosikymmeneen. Kouluruokailufoorumin visio on jatkunut nimettynä ”Kaikki Syö 2030!” vuodesta 2020 lähtien. Kansallinen erillinen kouluruuan kehittämisohjelma tukee ja osittain myös korvaa hankkeen kuluessa foorumikokoontumisten tarvetta vahvistaen kouluruokailufoorumin tahtotilaa ja lujittaen koko kouluruokailun kehittämisen ekosysteemiä.

Luvun 3.1. Ruokailuaika ja ympäristö kolmannen kappaleen ensimmäinen virke ”*Kouluruokailun aikainen alkamisajankohta ja ruokailuun käytettävä vähäinen aika ovat useissa kouluissa osoittautuneet hankaliksi toteuttaa.*” edellyttää muotoilun selkeyttämistä. Tässä yhteydessä tarkoitettaneen kouluruokailun tarkoituksenmukaista ajankohtaa ja ruokailuun käytettävissä olevaa riittävää aikaa sekä järjestämisen käytäntöjen ristiriitaisuutta.

Luvussa 3.3. Ruokakasvatus kuvataan ruokakasvatusta. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa säädetään, että ”**kouluruokailun tehtävänä on oppilaiden terveen kasvun ja kehityksen, opiskelukyvyn sekä ruokaosaamisen tukeminen**”. Perusopetuksen opetussuunnitelman eperusteiden selitysosassa kouluruokailua käsittelevän luvun kohdalla kuvataan ruokaosaaminen seuraavasti: ”*Ruokailutilanne on ruokaosaamisen oppimisympäristö. Ruokaosaaminen on tietoa ja taitoa ruoan alkuperästä ja reiteistä, laadusta, ruoanvalmistusmenetelmistä sekä ruoka- ja ruokailukulttuurista. Ruokailussa oppilaat soveltavat ravitsemustietoa ja omaa ruokakulttuuristaansa ruokavalintoihin ja ruokailutilanteisiin ja oppivat samalla tietoja, taitoja ja arvostuksia omaa arkeaan varten.*” Ko. luvussa säädetään myös, että ”**ruokailuhetkillä on tärkeä virkistystehtävä ja niillä edistetään kestävää elämäntapaa, kulttuurista osaamista sekä ruoka- ja tapakasvatuksen tavoitteita**”. Eperusteiden selitysosassa kouluruokailua käsittelevän luvun kohdalla kuvataan ruokakasvatus seuraavasti: ”*Ruokakasvatus on laaja kokonaisuus, jonka keskeinen vastuuoppiaine on kotitalous. Ruokakasvatuksen päivittäisenä oppimisympäristönä esiopetuksessa ja perusopetuksen kaikilla vuosiluokilla on kouluruokailu. Ruokakasvatuksessa keskeisiä ovat ruokaan,*

ruokailuun, ravitsemukseen ja kuluttajaosaamiseen liittyvät tavoitteet, sisällöt sekä pedagogiset käytänteet. Ruoka on siinä ohjauksen pedagoginen työväline ja ruokailutilanne vuorovaikutusta ja viestintää, jossa otetaan huomioon oppilaiden ikäkausi ja edellytykset sekä yksilölliset tarpeet.” Nämä säädökset ja määritelmät on syytä ottaa huomioon ruokakasvatusta ja ruokaosaamista sekä oppiaineintegraatiota ja yhteistyötä tai eri osaamispuolelta määriteltäessä.

Sidosryhmäyhteistyötä ja eri toimijoiden roolia sivutaan luvussa 3 ruokakasvatuksen kokonaisuuden yhteydessä. Sidosryhmien yhteistyötä voisi harkita kuvattavaksi erillisenä kokonaisuutena. Pitkäjänteinen ja johdonmukainen kouluruokailun järjestäminen ja kokonaisuuden kehittäminen edellyttää jaettua vastuuta ja roolien selkeyttämistä, vastuullisten ja kouluruokailua järjestävän henkilöstön osaamisen ylläpitämistä. Viranomaiset, ministeriöt ja virastot tekevät yhteistyötä kansallisten ja paikallisten järjestöjen, yhdistysten, hankkeiden ja yritysten sekä paikallisten koulujen ja kuntien kanssa. Opetushallitus on vastannut kouluruokafoorumien koollekutsumisesta. Yhteistyö kouluruokailujärjestelmän ympärillä edustaa ekosysteemiä, joka edistää hyvinvointia ja oppimista kestäväällä tavalla. Yhteistyö tuottaa ideoita, ajattelua ja palveluita, jotka ovat arvokkaita asiakkaillemme ja ennen kaikkea oppijoille. Koulut ja kunnat sekä muut koulutuksen järjestäjät ovat myös itse ekosysteemin jäseniä ja sidosryhmissä edustuksellisia tärkeässä roolissa. Kouluyhteisö on keskeinen toimija kouluruokailussa säädösten ja suositusten käytännön toteuttajana. Opettajat ja koulun muu henkilökunta ohjaavat ja valvovat oppilaita ruokailuajoina. Kouluruokailun tavoitteista ja järjestämisestä keskustellaan kotien kanssa ja yhdessä tuetaan oppilaiden kehitystä. Opetushenkilöstö ja ruokailusta vastaava henkilöstö tekevät yhteistyötä kouluruokailun järjestämisessä ja toiminnan kehittämisessä. Mikäli oppilaalla on yksilöllisiä ravitsemukseen sekä terveyden tai sairauden hoitoon liittyviä tarpeita, tulee oppilaan, huoltajan, ruokailusta vastaavan henkilöstön ja kouluterveydenhuollon sopia yhdessä ruokailuun liittyvistä tukitoimista ja seurannasta.

Luvussa 4 kuvataan vastuullisuutta laaja-alaisesti ja perustellusti. Luvussa 4.5. kuvataan vastuullisuutta ravitsemuksen ja terveyden edistämisen näkökulmasta. Koulu- ja oppilaitosaterioiden ruoka-ainevalikoimassa on tärkeää paitsi ravitsemuksellinen täysipainoisuus myös tarkoituksenmukaisuus ja kokonaistaloudellisuus. Oleellista on se, että tarjolla on vaihtoehtoja, joilla varmistetaan, että lapset, oppilaat ja opiskelijat syövät säännöllisesti ja myös ateriakokonaisuuden kaikki osat. Vain syöty kokonainen ateria varmistaa terveen kasvun ja kehityksen sekä opiskelutyövireyden ylläpitämisen ja on siten vaikuttavaa oppimisen ja hyvinvoinnin edistämistä.

Luvussa 5.3. kuvataan kouluruokailun seuranta. Kouluruokailuun osallistumista sekä ruoan ja ruokailutilanteen laatua edellytetään säädöksissä seurattavan ja arvioitavan säännöllisesti. Osallistumisen seurantaan ja ruokailutilanteen laadulle olisi tärkeää tuottaa selkeät mittarit, mallit, kuvaukset, kriteerit tai suositukset. Tämä sujuvoittaisi ja raamittaisi paikallisen seurannan, arvioinnin ja kehittämisen velvoitetta sekä varmistaisi yhteisen tahtotilan ”Kaikki syö 2030” toteuttamista. Tässä tarkoituksessa luvun 5.5. kehittämissuositukset ja erityisesti osallistumisen

seurannan ja vaikuttavuuden arvioinnin indikaattorityön aloittaminen ovat keskeisiä toimenpiteitä ja tuki kokonaiskehittämiselle.

Opetukseen käytettyjen kustannusten kehitystä seurataan säännöllisesti ja valtion rahoitusosuus noudattaa kehitystä. Koulutuksen ja osaltaan myös kouluaterioiden kustannuksista osa jakautuu myös suoraan kunnille tai muille opetuksen ja koulutuksen järjestäjille. Viimekädessä kouluruokailuun käytettävä taloudellinen resurssi on paikallisiin budjetteihin ja päätöksiin perustuvaa. Paikallisesti budjettia seurataan ja tarvittaessa eri toiminnoille, kuten ateriapalveluille osoitetaan riittävät resurssit. Aterian laadusta ei pitäisi voida tinkiä taloudellisuuden kustannuksella, koska hyvin syödyn, täysipainoisen aterian vaikuttavuus oppiseen ja hyvinvointiin on merkittävä.

Luvussa 5.4 kuvataan Suomen kouluruokailua kansainvälisessä kontekstissa. Opetushallituksen kouluruokailufoorumien visio ”Kaikki syö 2030!” on kansallisesti ja nyt myös kansainvälisesti tunnustettu, tunnustettu ja arvostettu tahtotila. Kouluruokailun järjestäminen suhteutetaan aina vallitseviin paikallisiin olosuhteisiin. Tarpeet ja toimenpiteet tunnetaan parhaiten siellä, missä opetus ja siihen liittyvä ruokailu toteutetaan. Kouluruokailun järjestämiseen ja kehittämiseen keskittyvien ammattilaisten osaaminen on vahvaa koulutusjärjestelmämme ansiosta ja siksi voimme luottaa kansallisesti paikalliseen toteutukseen. Säännöllinen kansallinen arviointi raamittaa ja suuntaa kehittämisen kokonaisuutta. Kansalliseen sivistys- ja koulutustehtävään kuuluu myös kansainvälistymisen edistäminen, johon soveltuu keinona suomalaisten hyvien käytäntöjen jakaminen ja jalkauttaminen myös maailmanlaajuiseen käyttöön kestävyiden edistämiseksi. Opetushallitus tuottaa yhdessä sidosryhmien kanssa materiaalia kansainvälisiin yhteyksiin. School Meals for All -julkaisussa on kuvattu suomalaista kouluruokailun järjestämistä ja erilaisten kuntien käytäntöjä – isojen kaupunkien ja pienempien harvaan asuttujen kuntien kouluruokailun järjestämisen tapoja. Nämä käytännön esimerkit ja jatkuva kansallinen yhteistyö voivat toimia myös vertaisoppimisessa mallina maailmalla, jotta maailman lasten oppimista ja ravitsemusterveyttä voidaan vahvistaa.

Johtaja

Jarkko Niiranen

Opetusneuvos

Marjaana Manninen

Tämä asiakirja on sähköisesti hyväksytty Opetushallituksen asianhallintajärjestelmässä.